گۆڤاری زانکۆ بۆ زانستە مرۆڤایەتییەکان
ISSN (Print):2218-0222
ISSN (Online): 2412-396X

Vol.28 Issue S.Con 2024
ID No. 3100 (PP 10-22)
https://doi.org/10.21271/zjhs.28.S.Con.2

توێژینەوە

وشە ڕەسەنە دەگمەنەکانی زارە کوردییەکان لە وەرگێڕانەکانی(عەزیز گەردی) دا

ساکار ئەنوەر حەمید/ بەشی زمانی کوردی، کۆلێژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین-هەولێر،هەولێر ،هەرێمی کوردستان ،عێراق

ئەحمەد زرار عەزیز صالح/ بەشی زمانی کوردی، کۆلێژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین-هەولێر،هەولێر ،هەرێمی کوردستان ،عێراق

پوختە

بەکارهێنانی وشە ڕەسەنە دەگمەنەکان لە هونەری وەرگێڕانی ئەفسانەکان گرنگییەکی ئەوتۆی هەیە، چونکە ئەفسانە حیکایەتە و زمانێکی میللیانەی پێویستە، واتە پێویستی بە زمانی ئاخاوتن هەیە نەك زمانی ستاندارد. ئەم توێژینەوەیە لەژێر ناونیشانی (وشەڕەسەنە دەگمەنەکانی زارە کوردییەکان لە وەرگێڕانەکانی عەزیز گەردیدا کتێبی(یەزداندوخت، خواوشەیتان، ئەفسانەی ژاپۆنی، ئەفسانەی فیرعەونی، ئەفسانەی ئەفریقی، درەختی چل داستان، خەڵك بەچی دەژین و چیرۆکی بەرئاگردان)بەنمونە) دایە، توێژینەوەیەکی وەسفی مەیدانییە. زمانی کوردی خاوەنی یاسا و دەستوری خۆیەتی و زۆربەی وشەکانی وشەی ڕەسەنن و کەرەسەی سەرەکی زمانی میللەتی کوردە. عەزیز گەردی لە وەرگێڕانەکانیدا هەوڵیداوە سوود لە زمانی میللی و وشەڕەسەنەکانی زارە کوردییەکان وەربگرێت، بە تایبەت ئەوانەی دەگمەنن و لە ئاخاوتن دا کەم بەکاردەهێنرێت، ئەمەش بۆ ئەوەبوو تاکو وشەکان هەم لە فەوتان بپارێزێت و زیندوویان بکاتەوە، هەمیش خوێنەری هەموو زارەکانی زمانی کوردی لێی تێبگەن.

توێژینەوەکە لە دوو بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەم بریتیە لە چوارچێوەیەکی تیۆری توێژینەوەکە، لەم تەوەرانە پێکهاتووە (وشە، جۆرەکانی وشە لە ڕووی بەکارهێنانەوە، ڕێگاکانی دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی زمانی کوردی). بەشی دووەم بەشی پراکتیکی توێژینەوەکەیە لەم تەوەرانە پێکهاتووە(وشەی ناوچەیی،زارەکانی زمانی کوردی، وشەی کرمانجی سەروو، وشەی کرمانجی ناوەڕاست و وشەی هەورامی)، لە کۆتاییشدا ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان و پوختەی توێژینەوەکە بە زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خراوەتە ڕوو.

CORRESPONDENCE
د.ساکار ئەنوەر حەمید
sakar.hameed@su.edu.krd

پەسندکردن 2024/10/16
بڵاوکردنەوە 2024/11/15

وشە سەرەکییەکان:
وشەی دەگمەن،
وشەی ڕەسەن،
زمانی ئاخاوتن،
زاری هەورامی،
وشەی نوێباو.

About the Journal
ZANCO Journal of Humanity Sciences (ZJHS) is an international, multi-disciplinary, peer-reviewed, double-blind and open-access journal that enhances research in all fields of basic and applied sciences through the publication of high-quality articles that describe significant and novel works; and advance knowledge in a diversity of scientific fields. https://zancojournal.su.edu.krd/index.php/JAHS/about

پێشەکی:

بەکارهێنانی وشە ڕەسەنە دەگمەنەکان لە نوسینی ڕۆمان و هونەری وەرگێڕانی ئەفسانەکان گرنگییەکی زۆری هەیە، چونکە ئەفسانە حیکایەتە و زمانێکی میللیانەی پێویستە، واتە پێویستی بە زمانی ئاخاوتن هەیە نەك زمانی ستاندارد. زمانی ئاخاوتنیش بۆ نوسینی ڕۆمان و ئەفسانە و وەرگێران پێویستە. ئەم توێژینەوەیە لەژێر ناونیشانی(وشە ڕەسەنە دەگمەنەکانی زارە کوردییەکان لە وەرگێڕانەکانی عەزیز گەردی)دا کتێبی(بەزداندوخت، خواوشەیتان، ئەفسانەی ژاپۆنی، ئەفسانەی فیرعەونی،ئەفسانەی ئەفریقی،درەختی چل داستان،خەڵك بە چی دەژین و چیرۆکی بەرئاگردان) بەنمونە)دایە.

گرنگی توێژینەوەکە:

گرنگی توێژینەوەکە لەوەدایە، کە بەکارهێنانی وشەی ڕەسەنی دەگمەنی زار و شێوەزارە کوردییەکان لە وەرگێڕانی ئەفسانە و ڕۆمان دا گرنگییەکی ئەوتۆی هەیە و تا ئێستاش لێکۆڵینەوەی وردی لەو بارەیەوە لەسەر نەکراوە.

ئامانجی توێژینەوەکە:

ئامانجی ئێمە لەم توێژینەوەیە ئەوەیە، ئەو وشە ڕەسەنە دەگمەنانەی لەو وەرگێڕانانەی کە لەم توێژینەوەیەدا وەك نمونە بەکارهاتوون، واتاکانیان شیبکەینەوەو لێیان بکۆڵینەوە کە لەڕووی ئاخاوتنەوە سەر بە چ زار و شێوەزار و ناوچەیەکی جوگرافی زمانی کوردین.

ڕێبازی توێژینەوەکە:

لەم توێژینەوەیەدا سوود لە ڕێبازی وەسفی مەیدانی وەرگیراوە.

سنووری توێژینەوەکە:

سنوور و کەرەسەی لێکۆڵینەوەکە بریتیە لە نیشاندانی وشە ڕەسەنە دەگمەنەکانی زار و شێوەزار وشێوەئاخاوتنی ناوچەکان کە لەم توێژینەوەیە بەکارهاتوون، لە چوارچێوەی زاری کرمانجی ناوەڕاستی زمانی کوردیدایە.

ناوەڕۆکی توێژینەوەکە:

ناوەڕۆکی توێژینەوەکەلە دوو بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەم بریتییە لەلایەنی تیۆری توێژینەوەکە لەم تەوەرانە پێکهاتووە: (وشە، جۆرەکانی وشە لەڕووی بەکارهێنانەوە، ڕێگاکانی دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردی). بەشی دووەم لایەنی پراکتیکییە(زارەکانی زمانی کوردی، وشەی کرمانجی سەروو، وشەی کرمانجی ناوەڕاست و وشەی هەورامی، وشەی ناوچەیی). لە کۆتاییشدا ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان و پوختەی توێژینەوەکە بە زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خراوەتەڕوو.

یەکەم

1_1/ یەکەم: (وشە و جۆرەکانی وشە لە ڕووی بەکارهێنانەوە)

1_1_1/ وشە:

وشە یەکێکە لە گرنگترین کەرەسە زمانەوانییەکان، هەر نەتەوەیەك بەجۆرێك هەوڵی پاراستنی بۆ داوە بۆئەوەی زمانەکەیان دەوڵەمەندبێت و بەرەو پێش بچێت، (وشە کەرەستەیەکی زمانەوانییە، ڕۆڵێکی گرنگ لە دەربڕینی ڕیزکردنی بیرەکانی مرۆڤ دەبینێت، لە بانکی مێشك و لەناو فەرهەنگ دا شوێنی بۆ دادەنرێت)(زەنگەنە،2003: 248). کامیل بەسیر پێیوایە((وشە ژمارەیەکی وشك و نیشانەیەکی مردوو بۆ واتایەك نییە، بەڵکو توخمێکی زیندووە و بە ژیانی ئەو میللەتەی بەکاری ئەهێنێ ئەژی و بە ئەرکی سەرشانی خۆی هەڵئەستێ))(بەسیر،1974: 753). کەواتە دەکرێ بوترێ ((وشە وەکو زیندەوەر وایە، لەدایك دەبێ و دەمرێ، پێویستی ژیان و بیری و مرۆڤ وادەکات وشە لەدایك ببێ، نەمانی پێویستییەکەش وا دەکات وشەکەی بەکارنەیەت و وردە وردە لەبیربچێتەوە))(زەنگەنە،2003: 249)، زۆرجاریش بەرەو نەمان و مردن دەچێت، بەڵام زمان هەمیشە لە گەشە و گۆڕاندابوە. یەك لەو بەشانەی لە زماندا کە گۆڕانی بەسەردابێت دەنگە لە سنووری وشەدا، هەروەها گرنگی و بەهای وشەش لەوەدا دەردەکەوێت کە (بنجێکی قووڵ و پتەوی هەیە و بەرهەمی کەڵەکەبووی تاقیکردنەوە یەك لەدوای یەکی عەقڵ و بیری مرۆڤ و بەلایەنی سایکۆلۆژی ئەوەوە توند گرێدراوە)(سدیق،2011: 12)، لەم بارەیەوە وشە لە زمانی کوردیدا بە چەند جۆرێك پۆلین کراوە:

1_1_2/ جۆرەکانی وشە لەڕووی بەکارهێنانەوە:

1_1_1_2_1/ وشەی ڕەسەن (کوردی پەتی):

وشەی ڕەسەن (ئەو وشانەن کە لە سەدەی نۆیەمی دوای زایینیەوە تا ئەمرۆ پەیدابوون) (حاجی مارف،1975: 36). زمانی کوردی زمانێکی سەربەخۆیە و خاوەنی دەستور و ڕێزمان و یاسای زمانی تایبەت بەخۆی هەیە و هەر بۆیە هەندێ لەو وشە پەتیانەی کە لە زمانی کوردیدا دەبینرێن لە هیچ زمانێکی تردا بەدیناکرێن وەك وشەی: **دایك**، **مام**، **چیا**، **بەرد**،...هتد، واتە زۆربەی وشەکانی زمانی

كوردی وشەی ڕەسەنن و كەرەسەی سەرەكی زمانی نەتەوەی كوردە.

1_1_2_2/ وشەی وەرگیراو:

وەرگرتنی وشە لە زماندا دیاردەیەكی سروشتی یەو لە توانای هیچ كەس و دەسەڵاتێك دا نییە ڕێگری لە هاتنی وشە بۆ ناو زمانی خۆماڵی بكات (حميد،2009: 81). هەموو زمانێك لە داڕشتنی وشەدا دەستووری تایبەت بە خۆی هەیە كە لە كاتی وەرگرتنی وشەیەكی بێگانە بۆ ناو زمانی خۆماڵی، ئەوا دەنگەكانی دەكەوێتە ژێر كاریگەری فۆنەتیك و دەستووری وشەسازی كوردییەوە و بەرگێكی خۆماڵی بەبەردا دەكرێت (البصير،1979: 54_55). هەندێجار دیاردەی وەرگرتنی وشە دەگەڕێتەوە بۆ سەرسام بوون بەزمانی لێ وەرگیراو، بەتایبەت ئەوانەی شارەزاییان لە زمانێكیتر هەیە، ئەمەش وادەكات شێوەی زمانەكەی بگۆڕێت و وشە وەرگیراوەكان لەگەڵ زمانە ڕەسەنەكەی خۆی تێكەڵ بكات، زۆرجاریش وەرگرتن هەڵقوولاوی پێویستییەكانی ژیانە،(پێویستییەكانی ژیانی مرۆڤ و كۆمەڵ، لەگەڵ پێشكەوتن و گۆڕانی كۆمەڵدا دەگۆڕێت و زیاد دەكات و پێویستی تازەی ژیانی كۆمەڵ لە گەشەو گۆڕانیدا دێتە كایەوە، ئەو پێویستییانە، پێویستیان بە زمانی دەربڕین هەیە، واتە زمانێك دەبێت لەگەڵ ئەو گۆڕان و پێشكەوتنەدا بگونجێت) (شواني :19:1998)، وەك وشەی (سەعات، قەلعە، قەڵەم، كۆمپیوتەر،...هتد).

1_1_2_3/ وشەی مردوو:

وشەی مردوو ئەو وشانەن، كە بونیان لەناو زماندا نامێنێ و ئاخێوەران چیتر لە ئاخاوتنی ڕۆژانەیاندا بەكاریناهێنن، سەرەنجام وشەكە دەمرێت، (هەر وشەیەك لە زماندا نەمێنێ و بمرێت، هەر ئەوەندە نییە كە تەنها لەبەرچاو ون بێت، بەڵكو ئیتر كەس بیری لێ ناكاتەوە و بەكاری ناهێنێت، تا لە ئەنجامدا نامێنێ و دەمرێت) (Victoria,2003:150). كەواتە دەتوانین بڵێین((ئەو وشانەی لەكاردەكەون و پەكیان دەكەوێ و كۆن دەبن و بەرەو سوان دەڕۆن بریتین لە وشەی مردە)) (مارف،1975: 49)، وەك وشەی: كەدینە، تامپۆن، سۆل، جزمە،...هتد.

1_1_2_4_وشەی نوێباو:

وشەی نوێباو، وشەیەكە، بەم ساڵانەی دوایی لە سەدەی بیستەم بەگشتی هاتۆتە ناو زمان و گەشەی كردووە، لە زماندا بەكارهێنانی مانایەكی نوێیە بۆ وشەیەكی كۆن، هێشتا لەنێو كۆمەڵگادا نەبۆتە نەریت و وشەیەكی ناچالاكە. لە فەرهەنگ و كتێبە جیهانییەكاندا پێناسەی جۆراوجۆر بۆ وشەی نوێباو كراوە، لەوانە فەرهەنگی ئۆكسفۆرد ساڵی(1998) وەك (بەكارهێنانی وشەیەكی داهێنراوی نوێ یا دەربڕینێك) پێناسەی وشەی نوێباو دەكات(Oxford dictionary ,1998:6). ئەوڕەحمانی حاجی مارفیش (ئەو وشە نوێیانەی هێشتا بەتەواوی لە ناو زماندا ڕەگیان دانەكوتاوە یانیش تازە هاتونەتە ناو زمانەوە ناو دەنێت وشەی نوێباو) (حاجی مارف،1975: 49). هەروەها بەپێی بۆچوونی جۆن ئەلگیۆ ساڵی (1991)، وشەی نوێ بەكارهێنانی فۆرمێكە كە لە فەرهەنگە گشتییەكاندا تۆمار نەكراوە. فۆرمەكە لەوانەیە بەشێوەی سادە وەك وشەی (بێتەل) یا بەشێوەی ناسادە وەك وشەی (ئاسان سوار/ئاسان سۆر) یاخود تەنانەت بەشێوەی فریزی ئیدیەمی نوسراوە (Algeo,1991:2)، بەڵام سەرەكیترینیان (وشەیەكی نوێ یا فریزێكە لەناو زماندا، یاخود ئەو وشەیەی كە ئێستا هەیە بە تەواوی مانایەكی نوێ دەدات بە دەستەوە و زیاتر وەك دراوێكی نوێ بەكاردێت. وەك ئەركێكی نوێگەراییەكان خزمەتكردنە بۆ بۆنەیەكی دیاریكراو كە بە تێپەڕبوونی كات ڕەنگە بەخێرایی ون ببن وەك ئەوەی لە زماندا ڕوودەدەن) (Gonsarova,2013:7).

1_1_2_5_وشەی چالاك:

وشەی چالاك ئەو وشانە دەگرێتەوە كە لە ئاخاوتنی ئاسایی ڕۆژانەدا بەكاردەهێنرێن و دووبارە دەبنەوە، هەروەها لە نوسراو و كتێبەكان دا دەبینرێن،(وشەی چالاك ئەوانەن كە لە ژیانی ڕۆژانەدا بەكاردەهێنرێن وهەردەم لەسەر زارن و لە چاپەمەنێكاندا بەرچاو دەكەون) (مارف،1975: 49). هەموو ئەو وشانەی كە ڕۆژانە بەردەوام لە ئاخاوتندا بەكاریان دەهێنین وشەی چالاكن، وەكو وشەكانی(سڵاوكردن، خواحافیزی، بانگردن، ناوهێنانی شتەكان،...هتد).

1_1_2_6 _وشەی دەگمەن:

وشەی دەگمەن بەو وشانە دەگوترێ، كە زۆر بە كەمی لە سەر زاری خەڵك بەكاردێن و دەبیسترێن، تەنیا لەلایەن كەسە هەرە بەتەمەنەكانەوە بەكاردێن و نەوەی نوێ گوێبیستیان نەبوون، واتە لەلایەن چینێكی دیاریكراوەوە بەكاردێن. هەر زار و شێوەزارێكیش وشەی دەگمەنی تایبەت بە ناوچەكەی خۆی هەیە و جیاوازە لە هی زار و شێوەزارێكی تر، وەك وشەی (چەكچەكیلە، نۆین، شەماتە، خاپینۆك، مۆچیاری، زنج،..هتد)1.

[1] لە بەشی دووەم وشەكانی(چەكچەكیلە، نۆین، شەماتە، خاپینۆك، مۆچیاری، زنج،..هتد)واتاكانیان ڕوونكراونەتەوە.

1_2/ دووەم: (دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردی)

1_2_1/ڕێگاکانی دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردی:

وشەکانی زمان بەردەوام لەگەشەکردندان، چونکە جیهانی وشە جیهانێکی فراوانە و لایەنێکی گەورەی زمانەکە پێکدەهێنێت، هەرکاتێ (وشەیەك هەڵبژێردرێت یاخود زاراوەیەك سازبکرێت، ئەوا پەنا بۆ فەرهەنگی بنەڕەتی دەبرێت، کە دەبێتە بنچینەیەك بۆ سازکردنی وشەی تر لە زماندا) (حوسێن،2010: 20). هەرچەند وشەکانی زمانێك گەشە بکەن، ئەوا فەرهەنگەکەشی گەشە دەکات و زمانەکەشی لە لەناوچون دەپارێزێ. بێگومان ڕێگاکانی سازکردنی وشە و دەوڵەمەندکردنی زۆرن، بەڵام سەرەکیترینیان ئەمانەی خوارەوەن:

1_2_1_1/ داڕشتن:

داڕشتن یەکێکە لە ڕێگا زۆر چالاکەکانی دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگ لە زمانی کوردیدا، (بەهۆی خستنەسەری یەکێك لە ئەفێکسەکان بۆ سەر ڕەگێك وشەیەکی نوێ بەواتایەکی نوێ دروست دەبێت)(عەبدولڕەحیم،2014: 26) هەروەها لە (ناوێکی سادەی واتادار و زیادیەك لەدایك بووە، ئەم زیادیەشی پێشگر یا پاشگرە یا هەردوکیانە)(البصیر،1979: 70)، یان ئەو(وشە ناسادەیەیە کە لە وشەیەکی سادە و زیادیەك کە پێشگگر یا پاشگر یا هەردووکیان پێکەوەبن پێکدێ)(مارف2، 1977: 48_49) وەکو وشەکانی: مۆچیاری، هاوسەر، ڕاگر،..هتد.

1_2_1_2/ لێکدان:

لێکدان ڕێگایەکی تری دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی وشەیە، کە لە ئەنجامی لێکدانی دوو وشەی واتادار بەیارمەتی ئامرازی لێکدەر یا بێ ئامرازی لێکدەر، وشەیەکی نوێ بەرهەم دێت، لەڕووی فۆڕمیشەوە لێکدانی دوو مۆرفیمی سەربەخۆیە بەبێ ئامراز، یان بەهۆی ئامرازی لێکدەرەوە، یاخود لە(بناغیەك زیاتر، کە زۆربەیان واتادارن) (تۆفیق،2008: 57)پێکدێت. لەڕووی دروستبوونی وشەوە، ڕێگای لێکدان(ڕێگایەکی بە بەرهەمە لە زۆربەی زمانەکانی جیهانی وەك زمانی ئینگلیزی و زمانی ئەڵمانی)(Yule,2006:54)، هەروەها بە یەکێك لە ڕێگە سەرەکیەکانی بەرهەمهێنانی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردی دادەنرێت، وەك وشەی: سەرەسمك، مانگەشەو،لێوئاڵ، وردەنیگا، دووڕوو، پیرەڕش،... هتد.

1_2_1_3_ئاوێتەکردن:

ئاوێتەکردن ڕێگایەکە لەنێوان دوو وشەدا ڕوودەدات و وشەیەکی نوێیان لێ دادەتاشرێت. (ئاوێتەکردن ڕێگایەکە لە زمانی کوردی و زۆربەی زمانانی جیهاندا باوە، هەروەها لە ڕاگەیاندن و بواری زاراوە زانستییەکانیشدا ڕێگایەکی بڵاوو بە بەرهەمە)(ئەحمەد،2010: 31)، کە بریتیە لە ئاوێتەکردنی دوو مۆرفیمی سەربەخۆ، دوای قرتانی بەشێك لە دەنگەکانیان لە سەرەتا یا لەکۆتایی وشەکان، وشەیەکی نوێی ئاوێتەکراو بەرهەمدێت، ((زۆرجاریش کەرتی یەکەمی وشەی یەکەم لەگەڵ کەرتی دووەمی وشەی دووەم تکەڵ دەکرێن و وشەیەکی نوێ درووت دەبێت)) (محەمەد، 2019: 140). (بە بۆچونی دیساسۆرDE Saussure ئاوێتەکردن پێکەوەنوساندنی دوو یەکەی زۆر باو و بەکارهاتوی زمانە لە ڕستەدا لەشێوەی سینتاگمێکدا، تا وایان لێدێت جیاکردنەوەو شیکردنەوەیان ئەستەم دەبێت) (عبداللە،2016: 116). لە زمانی کوردیدا چەندین وشەی نوێ لەسەر بنەمای ئەم پرۆسەیە دروستکراون وەك وشەکانی: دایباب لە(دایك و باوك)، کاژێر لە(کات و ژماردن)، سۆرمانجی لە(سۆرانی و کرمانجی)، ئەفرۆئاسیاوی لە(ئەفریقیا و ئاسیا)، ڕۆڤار لە(ڕۆژنامە و گۆڤار)، ئۆراسیا لە(ئەوروپا و ئاسیا)، خورمێژ لە(خورما و مێوژ)، سەرکۆمار لە(سەرۆك و کۆمار)،...هتد دروستکراون.

1_2_1_4/ ئەکرۆنیم:

ڕێگایەکی تری پێکهاتنی وشەیەکی نوێ و دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی زمانە ، ڕێگایەکی باو و بڵاوی جیهانیە، بەوەی کە (دەنگی یەکەمی بڕگەی یەکەمی وشە لێکدراوەکان و فرێزەکان وەردەگیرێت و پاشان لێکدەدرێن) (خۆشناو،2016: 128). هەروەها ((لە ئەکرۆنیمدا وشە نوێیەکە وەك وشەیەك گۆدەکرێت زیاتر لەوەی وەکو زنجیرە وشەیەك گۆبکرێت)) (محەمەد، 2019: 138). لە زمانی ئینگلیزیدا ئەم پرۆسەیە زۆر بەرهەمدارە بۆ نموونە ئەکرۆنیمی: fb ، BBC, USA, UK،NASA،...هتد دروستکراون، هەروەها لە زمانی کوردیشدا ئەکرۆنیمی: پ.ن، د.ن، پ.د.ك، ی.ن.ك، پ.ز، د.خ،KNN،PDK، پەکەکە، حەسەکە،...هتد دروستکراون،هەروەها ناوی تاوانبارانیش بەشێوەی ئەکرۆنیم دەنوسرێت، جگە لەمانەش نازناوی شاعیرانیش بەشێوەی ئەکرۆنیم دەنوسرێت، وەك: ع،ع، شەونم ،...هتد.

1_2_1_5/ وەرگێڕان:

وەرگێڕان بریتییە لە دۆزینەوەی هاووشەیەکی کوردی، کە مانای زاراوە وەرگیراوەکە بدات .صەفا خلوصی دەڵێت: (وەرگێڕان هونەرێکی جوانە، واتای گواستنەوەی وشە و واتا و شێوازەکان لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی تر دەگەیەنێت) (صفاء خلوصی، 1956: 11).

جگە لەم ڕێگایانەی کە لەسەرەوە کە ئاماژەمان پێدا ڕۆڵێکی گرنگیان هەبوو لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردیدا، هەروەها ڕێگای(وەرگێڕان)یش ئەگەرچی بە ڕێگایەکی لاوەکی دادەنرێت لەدەوڵەمەنکردنی فەرهەنگی زماندا، بەڵام ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە گواستنەوەی وشە و واتا ودروستکردنی زاراوەدا. لە هەموو جیهاندا هیچ نەتەوەیەك نادۆزینەوە فەرهەنگی وشەی زمانەکەی پەتی بێت، بەڵکو بەگوێرەی پێویست دەبێت وشە و زاراوە وەربگێڕدرێت، چونکە زمان ناتوانێت لە چوارچێوەی وشەی خۆماڵیدا گەشە بکات و بەردەوام بێت. (وەرگێر، لە زمانی کوردیدا، بەرانبەر بەو چەمك و واتایە بەدوای زاراوەیەکدا دەگەڕێت، کە هەمان واتای زاراوە بیانییەکە بدات، ئینجا بەکاری دێنێت)(حەمید،2009: 49) وەك وشەکانی:

مۆڵەت: اجازة

وەرگێڕ: مترجم

ئەستۆپاکی: براءة الذمة

ساڵیانە: سنوي

هەناوبینی:ناظور

هەستیاری:حساسية

دووەم: وشە ڕەسەنە دەگمەنەکانی زارە کوردییەکان لە وەرگێڕانەکانی "عەزیز گەردی" دا

1_2/ زارەکانی زمانی کوردی:

تا ئێستا چەندین پۆلینی جیاواز بۆ زارەکانی زمانی کوردی لەلایەن زمانەوانانەوە کراوە، هەر لە دابەشکردنی میر شەرەفخانی بەدلیسییەوە بگرە تاوەکوو دابەشکردنی گەڕۆکە بیانی و پسپۆڕانی شارەزای وەکوو: (جەمال نەبەز، عیزەدین مستەفا ڕەسوول، شێخ محەمەدی خاڵ، تۆفیق وەهبی و گیوی موکریانی...تاد). "فوئاد حەمە خورشید" لە کتێبی (زمانی کوردی و دیالێکتەکانی) بەم جۆرە زارەکانی زمانی کوردی دابەشکردووە:

1_ زاری کرمانجیی باکوور.

2_ زاری کرمانجیی ناوەڕاست.

3_ زاری کرمانجیی باشوور.

4_ زاری گۆران. (حەمەخورشید، ٢٠٠٨: ٣٩)

1_1_2/ زاری کرمانجیی باکوور: ئەم دیالێکتە لە هەموو زارەکانی تری زمانی کوردی فراوانترە و زۆرترە و بێگومان چەند لقە دیالێکتێکی ناوچەیی لێ بووەتەوە، بەڵام کەمێکیش نەبن، جیاوازییەکی ئەوتۆیان لە نێواندا نییە، دەشێش بەم جۆرە ڕیز بکرێن: (بایەزیدی، هەکاری، بۆتانی، بادینانی، شەمدینانی، دیالێکتی خۆرئاوا) (سەرچاوەی پێشوو، ٢٠٠٨: ٥٣).

2_1_2/ زاری کرمانجیی ناوەڕاست: ناوی دیالێکتەکە لە جوگرافیای ناوچەکە وەرگیراوە، کە دەکەوێتە ناوەندی کوردستانەوە. لە باشوور تا چەمی سیروان و شاری خانەقین کشاوە. لە خۆرئاواشەوە، هەر لە خۆرهەلاتی زورگەکانی حەمرینەوە، بەرەو خۆرهەلات دەیگرێتەوە تا دەگاتە ئەو هێڵەی بە کێوی سەهەند – مەسیر ئاباد – بیجاڕ و ئەسەداوادا دەڕوات، ئەم دیالێکتە پێنج دیالێکتی ناوچەیی تری لێ بووەتەوە: (موکری، سۆرانی، ئەردەڵانی، سلێمانی، گەرمیانی) دەگرێتەوە (سەرچاوەی پێشوو ، ٢٠٠٨: ٥٥).

3_1_2/ زاری کرمانجیی باشوور: یەکێکی ترە لە دیالێکتەکانی زمانی کوردی، زۆرینەی تیرەکانی لوڕی پێ دەدوێن، ئەم هەرێمە گەورەیەش کە ئەوانی لێ دەژین بە لوڕستان نادەبرێن، بۆیە هەندێ لە نووسەران بە دیالێکتەکەیان دەڵێن دیالێکتی لوڕ. (خورشید، ٢٠٠٨: ٥٥). هەڵبەتە بەهۆی زۆری ئاخێوەر و مێژووە دێرینەکەی، مەڵبەندی لوڕستان دەکرێ بە دوو بەشەوە: لوڕی گەورە، لوڕی بچووک، گۆیا دوو برا هەبوون و پێکەوە ژیاون و لە دەوری ساڵی ٣٠٠ک. (٩١٢ ز) فەرمانڕەوای خاکی لوڕستان بوون. (بدلیسی، ٢٠٠٢، ٤٢)، بۆیەشە بەهۆی ئەم دابەشکردنە ئاخێوەرانیشیان دابەشی دوو بەرە بوون یان بەسەر دوو شێوەدا دابەشبوون کە ئەوانیش: لوڕی بچووک، لوڕی گەورەن.

4_1_2/ زاری گۆران (هەورامی): ئەم دیالێکتە لە باکووری ڕێگەی نێوان قەسری شیرین دەست پێ دەکات، بەرەو شاخەکانی

هەورامان، گۆران لەم هەرێمەدا لە چەند تیرەیەکی یەکگرتوو پێکهاتووە و بەیەک دیالێکت دەدوێن کە دیالێکتی گۆرانە و هەر بەو ناوشەوە ناودەبرێت. لەچوار لق پێکدێت کە ئەمانەن: (گۆرانی ڕەسەن، هەورامانی، باجەلانی، زازا). (خورشید ، ٢٠٠٨: ٦٦).

2_2/ وشە ڕەسەنە دەگمەنەکانی زارە کوردییەکان، لە وەرگێڕانەکانی "عەزیز گەردی"دا:

ئەگەر لە مێژووی زمانی کوردی بڕوانین، دەبینین کتێبخانەی کوردی کەلێنێکی گەورەی بۆ بەیت و بالۆرە و حەقایەت و داستانی فۆلکلۆری تێدایە، کە لەڕاستیدا ئەم بەرهەمە میللییانە بوونەتە سەرچاوەی وشەی زمانی ئاخاوتنی ناوچە و زارێکی دیاریکراو. زمانی وەرگێڕانەکانی عەزیز گەردییش، زمانی ئاخاوتنی قسەپێکەرانە نەک زمانی نووسین. ئاشکرا دیارە عەزیز گەردی گرنگییەکی تایبەتی بە وشەڕەسەنە دەگمەنەکانی زارە کوردییەکان داوە، چونکە زۆرینەی وشەکان هی زمانی ئاخاوتن و بە سوودوەرگرتن لێیان، هەوڵیداوە لە فەوتان بیانپارێزێ و بیانخاتە ناو زمانی نووسین.

لەخوارەوە کۆمەڵیک وشەی ڕەسەنی دەگمەنی زارەکانی زمانی کوردی لەو وەرگێڕانانەی "عەزیز گەردی" کە لەم توێژینەوەیەدا بەکارهاتوون، خراوەتەڕوو:

2_2_1/ وشەی کرمانجیی سەروو:

عەزیز گەردی وشەکانی(ڕتاخ، پیرهەڤی، خاپاندن، بنداڤ، هنداو، شەماتە، خاپینۆک، ڤەژەن، گرەگر)ی زاری کرمانجی سەروو کە وشەی ڕەسەن و دەگمەنن بەمجۆرە لە وەرگێڕانەکانی: (خوا وشەیتان، یەزداندوخت، ئەفسانەی ئەفریقی، ئەفسانەی ژاپۆنی، چیرۆکی بەر ئاگردان)بەکارهێناوە، وەکوو لەمەوپێش ئاماژەمان پێدا، شێوەی ئەم وشانەی لە خوارەوە هێناومانە، هەر لە ئاستی دەنگسازیدا تا ڕێنووس و دەربڕینیان مۆرکێکی ناوچەییان هەڵگرتووە و دووپاتی دەکەنەوە کە وشەکان ڕەسەن و دەگمەنن، لە زمانی ئاخاوتنەوە وەرگیراون و تایبەت بە زارێکی دیاریکراون. وشەکانیش:

1_**ڕتاخ**: لە فەرهەنگی هەنبانە بۆرینە و فەرهەنگا کانی بە مانای (پارەڵماسی، کرتۆپە، پەتاتە) هاتووە. عەزیز گەردی لە وەرگێڕانی "خوا و شەیتان"ی "تۆڵستۆی" وا بەکاری هێناوە: لە دەنگی تاخورک زانیم. ئیمە لە ناو زەویی ڕتاخ و کرتۆپە داین (تۆڵستۆی، ٢٠١٩: ٢٢).

2_ **پیرهەڤی**: لە فەرهەنگی هەنبانە بۆرینە و فەرهەنگا دەستی، بە واتای: (مێردەزمە، دەعبایەکی ئاشۆپی و ئەفسانەییە بۆ ترساندنی منداڵان ناودەبرێت) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ژاپۆنی"ی "فیلیسیان شالی" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: هیچ پیاوی دەست نەکەوت ئەوەندە چەتوون بێ، ئامادە بێ لەگەڵ پیرهەڤییەکی وادا بژی (شالی، ٢٠١٢: ١٣١).

3_خاپاندن: لە فەرهەنگی "هەنبانە بۆرینە" بە واتای (فریودان) هاتووە، هەروەها "عەزیز گەردی" لە فەرگەنگۆکی "یەزداندوخت" بە واتای (تەفرەدان، فریودان، هەڵخەڵەتاندن) هێناویەتی. هەروەها لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ژاپۆنی"ی "فیلیسیان شالی" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: ئاوها هەوڵدەدەی بمخاپێنی؟ (شالی، ٢٠١٢: ٢٥١).

4_**بنداڤ**: لە فەرهانگا کانی بە واتای: (سارداو، ئاوی سارد، ژێرزمین) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە بەرگی دووەمی وەرگێڕانی "چیرۆکی بەر ئاگردان"ی "برایانی گریم" بەم شێوەیە بەکاری هێناوە: با بچمە بنداڤ شەراب بێنم (برایانی گریم ، ١٩٨٦: ١٥١).

5_**ڤەژەن**: لە فەرهەنگەکانی(هەنبانە بۆرینە، دەستی، کانی) بە مانای (تین، تاقەت، ژینەوە) هاتووە. عەزیز گەردی بەم جۆرە لە "خوا و شەیتان"ی "تۆڵستۆی" بەکاری هێناوە: لە کارەکەی شارەزاو پسپۆر بووە، بە هێزو ڤەژەن بوو (تۆڵستۆی، ٢٠١٩: ٨).

6_**هنداو**:"عەزیز گەردی" لە فەرهەنگۆکی وەرگێڕانی "ئەو پیاوەی بە تەنیا سەفەری کرد"ی "گیۆرگیو"دا دەڵێ: (هنداو واتای "نزیک" بۆ گوند بەکاردێ: ل هنداو گوندی)، هەروەها لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: بە ڕێکەوت، ئەو ئێوارەیەی (زارا) گەیشتە هنداو شار، بەرگدوورەکە لە سەردانی برای دەهاتەوە (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢، ١١).

7_**گرەگر**: لە فەرهەنگەکانی (کانی، دەستی، کۆما کوردییا کورمانجی، هەنبانە بۆرینە) بە واتای: (پیاوماقووڵان، کەسی بە دەسەڵات، پایەدار) هاتووە. "عەزیز گەردی' لە وەرگێڕانی "یەزداندوخت"ی "سلێمان سایغ" بەم شێوەیە بەکاری هێناوە: سەرقاڵی زیافەتێکی بە تەنتەنە بوون بۆ گرەگرەکانی دەوڵەت (سایغ، ٢٠١٨، ٣).

8_**خاپینۆک**: لە فەرهەنگەکانی(هەنبانە بۆرینە، کانی، شێخانی، ڕێژگە) بە واتای (زۆر دەسبڕ و بەفریو، هەڵخەڵەتێن، ساختەچی، گەلحۆ) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی"ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: ئەم گەنجە خاپینۆکە، خوێرییە ویستی تەفرەم بداو بۆ فراوین بۆقم دەرخوارد بدا (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢، ٢٧).

9_**شەماتە**: لە فەرهەنگی "هەنبانە بۆرینە" بە واتای(چەقە و هەرا، زەنازەنا، قەرەقیر) هاتووە، کەچی "عەزیز گەردی" لە فەرهەنگۆکی وەرگێرانی "گەشتەکانی گەلیڤەر"دا بە واتای (ئاپۆرە، حەشیمەت، قەرەباڵغی). هێناویەتی و لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی"ش بەم شیوەیە بەکاری هێناوە: لەبیرتە، چ شەماتە و بەزم و هەرایەک بووا! (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢، ٢٠).

2_2_2/ وشەی کرمانجی ناوەڕاست:

عەزیز گەردی، ئەگەرچی خۆی بە زاری کرمانجی ناوەڕاست قسەی کردووە و زۆربەی وشەکانی هی ئەم زارەن، بەڵام هەوڵیداوە سوود لە وشە دەگمەنەکانی ئەو زارە وەربگرێت و لە وەرگێڕانەکانیدا بەکاریان بهێنێت، وەك وشەکانی(چورتم، سوڕگوم، تاس، باوەگۆ، نۆین، بەل، بەتر)، لە وەرگێڕانەکانی(درەختی چل داستان، ئەفسانەی ئەفریقی، ئەفسانەی فیرعەونی، خەڵک بەچی دەژی؟، یەزداندوخت)دا بەکارهێناون، کە وشەی ڕەسەنی دەگمەنی ئەم زارەن. ئەم وشانە لە شێوەزار و بنزارەکانی ئەم زارە وەرگیراون و وشەی زمانی ئاخاوتنن، واتا وشەکان مۆرکێکی ناوچەیی ئەوتۆیان بەسەرە، کە خۆی لە شێوازی فۆنەتیک و ئاخاوتنی قسەپێکەرانیدا دەبینێتەوە، چونکە ئەم کاریگەرییانە ئاشکرا لەکاتی نووسینەوەیان بەدەردەکەوێ و چەند بنەمایەکە لێیان جیانابێتەوە. وشەکانیش:

1_**چورتم**: لە فەرهەنگی "خاڵ' بە واتای: (نووچبردنی دانیشتوو بەدەم وەنەوزەوە، سەغڵەتی و دەردی سەری) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: هەر جارەی چورتمیان بدایە، بە ئاگای دەهێنان (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢، ٣٤).

2_**سوڕگوم**: لە فەرهەنگی: (خاڵ، هەنبانە بۆرینە) بە واتای: (شتی ونی بێ سەر و شوێن، وندابوی بێ سەر شوێن) هاتووە، ""عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "خەڵک بەچی دەژی"ی "تۆڵستۆی" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: بەم زووانە (ئیڤان) حوکم دەدرێ و سوڕگوم دەکرێ بۆ سێبیریا (تۆڵستۆی، ٢٠١٧، ٨٥).

3_**تاس**: لە فەرهەنگی "هەنبانە بۆرینە" بە واتای: (توکی سەر وەریو، گێژ و ناتێگەیشتوو) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "خەڵک بەچی دەژی"ی "تۆڵستۆی" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: سەری تاسی دەبریسکایەوە (تۆڵستۆی، ٢٠١٧، ٧٣).

4_**باوەگۆ**: لە فەرهەنگی "هەنبانە بۆرینە' بە واتای: (قسە دە قسە داکەر، کەسێ لەناو قسەی یەکی تردا هەڵدەداتێ) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی فیرعەونی" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: ویستی تۆڵە لە شوبرای بکاتەوە کە باوەگۆی نەدایەوە و لووتی شکاند، تەنانەت ئەگەر بە لەناوبردنیش بێ (ئەفسانە، ٢٠١٥، ١٠٢).

5_**نۆین**: لە فەرهەنگی "هانبانە بۆرینە" بە واتای (گۆنجە، گۆنگە) هاتووە، "عەزیز گەردی"ش لە فەرهەنگۆکی "کۆمیدیا"ی "دانتی ئەلیگیێری" بە واتای: (لەغەم، نەقەب) هێناویەتی، هەروەها لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەم شێوەیە بەکاری هێناوە: شۆڕ بووەوە خوارێ بۆ ناو نۆینە تاریک و درێژەکەو ڕۆیشت تا ڕووناکی لێ دەرکەوت (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢، ٧١).

6_**بەل**: وەرگێڕ لە پەراوێزی وەرگێڕانەکەیدا بەم شێوەیە واتایەکەی ڕوونکردووەتەوە: (گوێی بزن و کار کە لە شێوەی لوولە دابێ)، لە "درەختی چل داستان"ی "کانیمال"دا بەمجۆرە بەکاری هێناوە: شابزن گەڕایەوە ماڵێ و دوو کارژۆڵەی بوو، هەردووکیان ڕەش بوون، بەڵام یەکێ ناوچەوان سپی بەش بوو و ئەوەی دی گوێیەکانی بەل بوون (کانیمال، ٢٠٠٧، ١٤).

7_ بەتر: عەزیز گەردی لە فەرهەنگۆکی "خوا و شەیتان" بەم شێوەیە ڕوونی کردووەتەوە: (بەش، تەنیا بۆ شەو بەکاردێ: بەترەکی شەو چووبوو)، هەروەها لە وەرگێڕانی "یەزداندوخت"ی "سلێمان سایغ" بەم شێوەیە بەکاری هێناوە: کشوماتیی ئەو بەترەی شەو زیاتر یارمەتی وردبوونەوەی دەدا (سایغ، ٢٠١٨، ٣١).

3_2_2/ وشەی زاری گۆران (هەورامی):

عەزیز گەردی وشەکانی(گاهەس، کۆچەڵە، ئاڵشت، فهێت، زنج، مۆچیاری)ی لە وەرگێڕانەکانی (خوا و شەیتان، درەختی چل داستان، یەزداندوخت)دا بەکارهێناوە، کە وشەی ڕەسەنی دەگمەنی ئەم زارەن. ئەم وشانە لە شێوەزار و بنزارەکانی ئەم زارە وەرگیراون و وشەی زمانی ئاخاوتنن. وشەکانیش:

1_**زنج**: لە فەرهەنگەکانی (وشەنامە، هەنبانە بۆرینە، کانی، خاڵ) بە واتای(چەناگە، هۆدەی لە قووڕ دروستکراو، کاول، وێران) هاتووە، هەروەها لە فەرهەنگۆکی "درەختی چل داستان"دا وەرگێڕ بە واتای: (کەتیرەی شیلەی درەخت) ڕوونی کردووەتەوە و لە "درەختی چل داستان"ی "کانیمال"دا بەم جۆرە بەکاری هێناوە: بە نەختێ زنج کلکی ڕێوی لەجێی خۆی قایم کردەوە (کانیمال،٢٠٠٧: ٣١).

2_**گاهەس**: لە فەرهەنگەکانی: (وشەنامە، هەنبانە بۆرینە، خاڵ) بە واتای (لەوانەیە، بۆی هەیە، دەشێ، شایەد) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "خوا و شەیتان"ەکەی "تۆڵستۆی" بەم جۆرە بەکاری هێناوە: گاهس ویستبێتی تۆڵە لە ژنەکەی بکاتەوە (تۆڵستۆی، ٢٠١٩:٩).

3_**مۆچیاری1**: لە فەرهەنگەکانی: (وشەنامە، خاڵ، هەنبانە بۆرینە) بە واتای: (ئامۆژگاری) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی ڕۆمانی "یازداندوختَ"ی "سلێمان سایغ" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: بە دیمەنی لەندەهۆڕی خۆی، کە زەمانە بە دەستی سروشت شێواندویەتی، مۆچیارێکی زمانپاراوە (سایغ، ٢٠١٨: ٢٥).

4_**کۆچەڵە**: لە فەرهەنگی: (خاڵ، هەنبانە بۆرینە) بە واتای (قووڵکەقوڕێ کە بە دارەبەنیەوە دەنێن بۆ بنیشت تی چوون) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "خەڵک بەچی دەژی"ی "تۆڵستۆی" بەمجۆرە هێناویەتی: دانیشتن و ئاویان بە کۆچەڵەکانیان خواردەوە و نانەکانیان ڕشاند و خواردیان و پێڵاوەکانیان گۆڕی (تۆڵستۆی، ٢٠١٧: ٥٢).

5_**ئاڵشت2**: لە فەرهەنگی (خاڵ، هەنبانە بۆرینە) بە واتای (گۆڕینەوەی شت بە شت، سەودا و مامەڵە) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: ئەم کۆیلانە، وەکوو ماڵات دەکڕان و دەفرۆشان و بە کاڵای تر ئاڵشت دەکران (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ٣٨).

6_**فهێت**: لە فەرهەنگی (خاڵ، کانی) بە واتای: (شەرم) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: شەرم و فهێتە ژنە جوتیار ئەم جۆرە کراسە لەبەر بکا (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٣٥).

لەبەرئەوەی لەم سەرچاوانەی کە لەم توێژینەوەیدا بەکارهاتوون وشەی ڕەسەنی دەگمەنی زاری کرمانجی خواروو بەکار نەهاتووە، بۆیە ئاماژە بە وشەی ئەو زارە نەکراوە.

2_3/ وشە ناوچەییەکانی زمانی وەرگێڕانی "عەزیز گەردی":

بەرلەوەی باسی بایەخی وشە ناوچەییەکان لای "عەزیز گەردی" بخەینەڕوو، سەرەتا دەمانەوێت بە زمانی ناوچەیی ئاشنا بین، ئەویش ئەو زمانەیە کە هەندێجار بە هۆی سیاسی و هەندێجاریش بە هۆکاری جوگرافییەوە دروستدەبێت، سنووری بەکارهێنانی زمانی ناوچەیی فراوانە و هەندێجار بەشی هەرەزۆری وڵاتێک دەگرێتەوە، هەروەها لەڕێگای زمانی ناوچەییەوە دەتوانرێت کەسایەتی و ناسنامەی کۆمەڵایەتی نوسەر و شوێنی نیشتەجێبوونی بزانرێت، کە سەر بە کام زار و شێوەزارە، دەشێت بەهۆی پێشکەوتنییەوە ببێتە بنەمای دروستبوونی زمانی ستاندارد(کاکەڕەش، ٢٠٢٢: ١٧٩). دیارە زمانی ناوچەیی چەند خەسڵەتێکی دیاریکراوی هەیە لەوانە: لە سنووری ناوچەیەکی دیاریکراو بەکاردێت و تایبەتمەندی ناوچەکەی هەڵگرتووە، بەپێی کۆمەڵێک هۆکار جیادەکرێنەوە لەیەکتر. هەڵکەوتەی جوگرافیش بنەمای سەرەکیی دروستبوونی زمانی ناوچەییە، بۆیە بایەخی وشەکانی ئەم زمانە تایبەتیە(بەتایبەت وشەی زمانی ئاخاوتن)، گەر بۆ کەسێکی ئاسایی گرنگ بێت، ئەوا بۆ وەرگێڕێکی وەکو "عەزیز گەردی" گرنگییەکەی زۆرتری دەبن، هەر لە سەرەتای کارە وەرگێڕانەکانی بە وشە ڕەسەن و دەگمەنەکانی زمانی ناوچەیی پاراو زمانی "عەزیز گەردی" دەناسینەوە، کە لە کۆتایی هەموو کتێبە وەرگێڕاوەکانیدا فەرهەنگۆکێک بۆ ئەم وشە ناوچەییانە دەبینرێ. جگە لەوەش هەر لە ناوەڕۆکی مێژووی کاری وەرگێڕانی"عەزیز گەردی" وردبینەوە دەبینین، بایەخێکی زۆری بە ئەفسانە و داستانە فۆلکلۆرییەکان داوە و هەوڵیداوە ئەو وشە ناوچەییانەی دەیزانێ و کۆیکردوونەتەوە، لە وەرگێرانی چیرۆکی مناڵانە و داستان و ئەفسانە فۆلکلۆرییەکان بەکاری بهێنێت. ئێمەش لێرەدا بەپێی توانا لە وەرگێڕانەکانی "عەزیز گەردی" چەند وشەیەکی ناوچەییمان هەڵێنجاوە، هەوڵمانداوە بگەینە ئەم ڕاستییەی سەرچاوەی جوگرافیی وشەکان بدۆزینەوە:

2_3_1/ وشەی تایبەت بە شێوەئاخاوتنی دەڤەری "خۆشناوەتی":

1_**هیزە**: لە دەڤەری خۆشناوەتیی بەکاردێت، کە بە واتای گۆزەی ڕۆن دێت، لە هەندێ گوندی دەشتی هەریر و گوندەکانی(مامەجەلکە،گەرەوان،بەرەکە، کەوەرتیان و ئەسپیندارە) بەکاردێت . لە فەرهەنگی "هەنبانە بۆرینە، خاڵ، شێخانی" بە واتای (پێستی خۆشکراوی هەندێ گیاندارە کە ڕۆن و دۆشاوی تێ دەکرێ، خێگەی بە تووکەوە) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: (تینۆ) لە ڕقان بوو بە هیزەی زەهیر (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٣٥).

2_**بنەتا**: لە دەڤەری خۆشناوەتی بە واتای ئەو بارەی کە لە وڵاخ باردەکرێ دێت، بەکاردێت، کە لە هەندێ گوندی دەشتی هەریر و گوندەکانی(مامەجەلکە،گەرەوان،بەرەکە، کەوەرتیان و ئەسپیندارە) بەکاردێت. لە فەرهەنگی (شێخانی) بە واتای (کۆتایی) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: ئێستا بەسەرهاتی خۆتم، لە سەرەتاوە تا بنەتا، بۆ بگێڕەوە. (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ٤٨).

3_**سراو***: لە دەڤەری خۆشناوەتی کە بە واتای (کانی ژنان) دێت، بەکاردێت، کە لە هەندێ گوندی دەشتی هەریر و گوندەکانی

[1]_وشەکانی(گاهەس،زنج، مۆچیاری) زانیاری لە نووسەر(حەمە کەریم هەورامی) تەمەن٨٩ ساڵ لە ڕێکەوتی ٢٢/٨/ ٢٠٢٣، وەرگیراوە.

2_ وشەی (کۆچەڵە، ئاڵشت) زانیاری لە وەرگێر(کەیوان هەورامی، تەمەن ٣٤) وەرگیراوە، لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٢/٨

* بۆ وشەکانی(هیزە، بنەتا، سراو)، زانیاری لە (د. خەسرۆ ئەحمەد ڕەسول) لە ڕێکەوتی 3/25/ 2024وەرگیراوە.

(مامەجەلکە،گەرەوان،بەرەکە، کەوەرتیان و ئەسپیندارە) بەکاردێت لە فەرهەنگی (شێخانی) بەواتای (سەرئاو) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: (زارا) بیری کەوتەوە ئەو ڕۆژەی چوونە سراوێ چەند شادو بەختەوەر بوون (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ٦).

4_**چەکچەکیلە**: لە دەڤەری خۆشناوەتیی بەکاردێت، بەتایبەتی لە گوندی (مەلەکان و سکتان). لە فەرهەنگی "هەنبانە بۆرینە" بە واتای (شەمشەمەکوێرە) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجورە هێناویەتی: تەنانەت لەگەڵ چەکچەچیلەش، هەر بەم جۆرە بوو، بەور هیچ برادەری نەمابوو (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٥١).

5_**سەرەسمک**: لە دەڤەری خۆشناوەتیی بەکاردێت، کە بە واتای نووکی پێ یا سەری پەنجەی پێ دێت. لە فەرهەنگی "شێخانی" بە واتای (نووکی پێ) یاخود سەری پەنجە هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "چیرۆکێن ناو بەندیخانە"ی "عەلی ئەشرەف دەروێشیان" بەمجۆرە هێناویەتی**:** سەرەسمکی بابەم بینی لەبن پەتوو هاتبووە دەرێ و بەخوێن بوو (دەروێشیان، ٢٠١٩: ١٨).

6_**گۆڕایی**: لە دەڤەری خۆشناوەتی بەکاردێت، کە بەواتای زەوی تەخت دێت. لە فەرهەنگی (ڕێژگە) بە واتای (دەشتایی، تەختان) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجورە هێناویەتی: بواریان نەبوو لە شوێنی خۆیان بجووڵێنەوە، مرۆڤی سپی چووە ناو گۆڕاییەکە و هاواری کرد(ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١١٣).

7_**تانۆک**: لە دەڤەری خۆشناوەتی بەکاردێت، کە بەواتای پەرژینی (لە دارمێو یان تەڕاش دروستکراو) ڕەز و باخ دێت. لە فەرهەنگی (هەنبانە بۆرینە، کانی) بە واتای (دیواری نزمی لە شووڵ تەنراو) هاتووە، "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجورە هێناویەتی: (لۆبۆ) زۆر بە شێنەیی و وریایی خۆی بۆ سەختترین ئیش ئامادەکرد ئەویش ئەوەبوو بەوپەڕی کپی و بێدەنگی کەلەشی ئاسکەکە بۆ لای تانۆکەکە ڕابکێشێ (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٣٠).

8_**لەمەچێتر**: لە دەڤەری خۆشناوەتی بەکاردێت، کە بەواتای جنۆکە دێت. لە فەرهەنگی "ڕێژگە" بە واتای: (لە ئێمە باشتر، پەری، فریشتە، جندۆکە) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی فیرعەونی" بەمجۆرە بەکاری هێناوە: جا کە تەبیبی میسر گەیشتە وڵاتی (بەختەن)، دیتی شازادە خانم (بنت رەشت) لەمەچێتر دەستیان لێ وەشاندووە (ئەفسانە، ٢٠١٥: ١٢٠).

9_**گۆڕین***: لە دەڤەری خۆشناوەتی بەکاردێت، کە بەواتای (پێشتر، فڵان) دێت. لە فەرهەنگەکانی: (خاڵ، هەنبانەبۆرینە و کانی) بەواتای:(هین، یارۆ، بەر لە ئێستا، ناوبراو)هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی"ئەفسانەی ژاپۆنی" بەمجۆرە بەکاریهێناوە: شۆڕەسواری سەرگەردانی گۆڕین و ڕاهیبی میهرەبان بە جۆرێ قسەیان لەگەڵ یەک دەکرد وەکو ئەوەی دووبارە بووبنەوە بە برادەری جاران(شالی، ٢٠١٢، ٩٤).

2_3_2/ وشەی تایبەت بە شێوەئاخاوتنی شارەدێی "بەحرکە" و عەشیرەتی "گەردی":

1_**مرتومۆ**: بە گۆڕانی فۆنەتیکییەوە لە شارەدێی (بەحرکە)ی نزیک هەولێر بەکاردێت و تایبەتە بە عەشیرەتی (گەردی). لە فەرهەنگی (هەنبانە بۆرینە) لە ژێر ناوی (مڵۆمۆ) بە واتای (گەڕان و بۆنکردنی زەمین بۆ پەیدا کردن) هاتووە. لێرەوە ئەو گۆڕانە ناوچەییە دەبینین کە هۆکاری جۆگرافی و ژینگەیی بەسەر وشەیەکدا دەیهێنن. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: شەوێکیان فیزماڵکی لێداو بۆی دەرچوو، بە لووتی مرتومۆی کرد و شوونی هەڵگرت و بەدوای هۆبەکەدا گەڕا (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١١٨).

2_**کەوەڕێ**: لە شارەدێی (بەحرکە)ی نزیک هەولێر بەکاردێت و تایبەتە بە عەشیرەتی (گەردی). لە فەرهەنگی (خاڵ، شێخانی) بە واتای (بێزاربوون لە لەشی خۆت، قەلق، ڕاڕا) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: (مەلا) پەردەیەکی کەوەڕێی بەسەر دەمو و چاودا هات (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ٧٢).

3_**نیخەنیخ**: لە شارەدێی (بەحرکە)ی نزیک هەولێر بەکاردێت و تایبەتە بە عەشیرەتی (گەردی). لە فەرهەنگی (ڕێژگە) بە واتای (سیخە سیخ، هەناسەسوار بوون و دەنگ لێ هاتنی سینگ) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەمجۆرە هێناویەتی: کیسەڵ بە نیخەنیخ گوتی (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٦٣).

4_**کەور***: لە شارەدێی (بەحرکە)ی نزیک هەولێر بەکاردێت و تایبەتە بە عەشیرەتی (گەردی). لە فەرهەنگی (هەنبانە بۆرینە، شێخانی) بە واتای (بەرد، ئەشکەوت، بزنی سپی، عاسی، پێست) هاتووە. "عەزیز گەردی" لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی"

---

*بۆ وشەکانی (چەکچەچیلە،سەرەسمک،گۆڕایی،تانۆک،لەمەچێتر،گۆڕین) زانیاری لە ئاخێوەر(حەلیم حەمەدەمین) تەمەن ٧٧ ساڵ لە گوندی سکتان وەرگیراوە، لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٣/٩ .

* بۆ وشەکانی (مرتومۆ، کەوەڕێ، نیخەنیخ، کەور) زانیاری لە (عەبدولقەهار گەردی) تەمەن (٦٧) ساڵ وەرگیراوە، ئاخێوەری شارەدێی بەحرکە لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٣/٢٤

بەمجۆرە هێناویەتی: (پیر) تەماشای کرد، چڵە دارێکی بچووکی بینی لەبەر گرانایی چەماببووەوە سەر زەوی و لە پشت چڵە دارەکەوە کوێکی لەناو کەوران بینی (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٣٠).

2_3_3/ وشەی تایبەت بە شێوەئاخاوتنی چەند ناوچەیەکی تر:

1_**بەرغ**: لەگوندی(پیرەش)بەکارهاتووە و بە دیاریکراوی عەشیرەتی (بلباس) ئێستا خاوەندارێتی دەکەن. لە فەرهەنگۆکی "درەختی چل داستان" وەرگێڕ (عەزیز گەردی) بە مانای (ئاوبەند، ئەو شوێنەی رووبارە کە بە بەرد و قوڕ دەیگرن بۆ ئەوەی ئاوەکە بچێتە جۆگایەکی تر) ڕوونی کردووەتەوە و خۆشی لە وەرگێڕانی "درەختی چل دەستان"ی "کانیمال"دا بەم جۆرە بەکاری هێناوە: ڕێوی دەستی دایە بێڵەکە و بەرغی جۆگای کردەوە بۆئەوەی ئاو بۆ دارببیەکەی پوورە گوڵستان بچێ (کانیمال، ٢٠٠٧: ٣٠).

2_**شاش**: لە دەڤەری (شنگال) بەکاردێت، لە فەرهەنگی (خاڵ، هەمبانە بۆرینە، کانی، شێخانی) بە واتای (سەرپێچ، بیربڵاو، سەهوکار، هەڵە، نەزان) هاتووە، کەچی "عەزیز گەردی" بە واتای (وڕماوی و سەرسوڕماو)ی لە وەرگێڕانی "ئەفسانەی ئەفریقی" بەکاریهێناوە: بەڵام کە دیتی پیرەژنەکە لە تەنیشتی وەستاوە، هەر شاش ما! (ئەفسانەی ئەفریقی، ٢٠١٢: ١٠٢).

3_**هەڵێ***: عەشیرەتی زێباری بە (ڤێ هەڵێ) بەکاری دەهێنن، لە فەرهەنگا کانی بە مانای (کەڕەتێ، جارێک) هاتووە. عەزیز گەردی لە "خوا و شەیتان"ی "تۆڵستۆی" بەم شێوەیە هێناویەتی: ئەسپەکە چەلێ ئەو گوێیەی مووت کردەوە و هەلێ، ئەوەی تر (تۆڵستۆی، ٢٠١٩: ٣٠).

2_3_4/ خستنەڕووی ئاماری ئەو وشە ڕەسەنە دەگمەنانەی نێو ئەو وەرگێڕانانەی عەزیز گەردی کە لەم باسەدا وەك نموونە وەرگیراون خراونەتەڕوو:

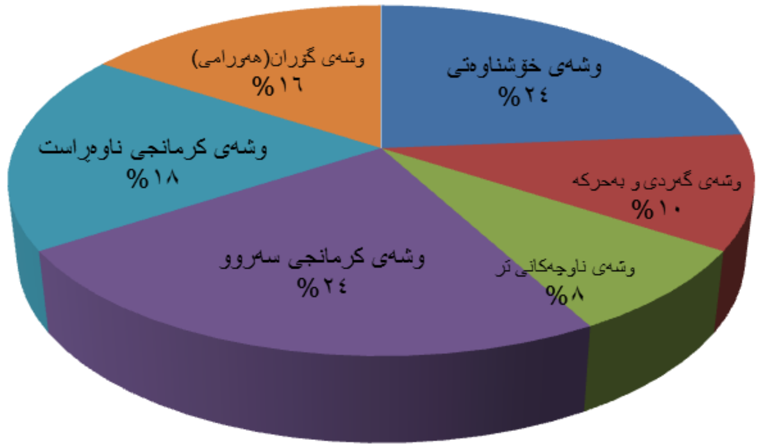

ئەنجام:

لەم توێژینەوەیە بەم ئەنجامانەی خوارەوە گەیشتووین:

1_عەزیز گەردی لە وەرگێڕانی ئەفسانەدا سوودی لە زمانی میللی وەرگرتوە، ئەمەش لەگەڵ سروشتی ئەفسانە و حەکایەتی فۆلکلۆری کوردی،...هتد دەگونجێت، نەك ڕۆمانێکی مۆدێرن وەربگێڕدرێت کە پێویستە بە زمانی ستاندارد بێت.

2_ عەزیز گەردی لە وەرگێڕانەکانی دا هەوڵیداوە سوود لە زمانی میللی و وشەڕەسەنەکانی زارە کوردییەکان وەربگرێت، بە تایبەت ئەوانەی دەگمەنن و لە ئاخاوتندا کەم بەکاردەهێنرێت، بۆئەوەی وشەکان هەم لە فەوتان بپارێزێت و زیندوویان بکاتەوە، هەمیش خوێنەری هەموو زارەکانی زمانی کوردی لێی تێبگەن.

---

* بۆ وشەی (بەرغ) زانیاری لە ئاخێوەری گوندی (پیرەش)، (بەدیعە مەجید، تەمەنی ٦٩ ساڵ)، لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٣/٢٤ وەرگیراوە، بۆ وشەی (شاش) زانیاری لە ئاخێوەری دەڤەری شەنگال، (هاجەر مستەفا، تەمەنی ٧٦ ساڵ) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٣/٢٥ وەرگیراوە. بۆ وشەی (هەڵێ) زانیاری لە ئاخێوەری شارەدێی(ئاکرێ)، (میقداد ئەحمەد، تەمەنی ٣٩ ساڵ) ، لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٢/٥ وەرگیراوە.

3_عەزیز گەردی جگەلە وشەی ڕەسەن و دەگمەنی زارە کوردییەکانی(کرمانجی سەروو، کرمانجی ناوەڕاست و زاری گۆران)، وشەی تایبەت بە شێوەئاخاوتنی ناوچەکانی(خۆشناوەتی، گەردی، شەنگال،...هتد) وەرگرتووە و لە وەرگێرانەکانیدا بەکاریهێناوە .

4_عەزیز گەردی ئەو وشە ڕەسەن و دەگمەنانەی لەو وەرگێڕانانەی کە لەم توێژینەوەیەدا بەکارهاتوون، بە پلەی یەکەم وشەی کرمانجی سەروو و وشەی شێوەئاخاوتنی خۆشناوەتی، بە پلەی دووەم وشەی کرمانجی ناوەڕاست، بە پلەی سێیەمیش وشەی گۆران (هەورامی)، بە پلەی چوارەم وشەی شێوەئاخاوتنی گەردی و ناوچەی بەحرکە و بەپلەی پێنجەمیش وشەی شێوەئاخاوتنی ناوچەکانی تری زارە کوردییەکان بەکارهێناوە.

5_ عەزیز گەردی لەنێو ئەو وەرگێڕانانەی کە لەم توێژینەوەیەدا بەکارهاتوە، تەنها وشە ڕەسەنە دەگمەنەکانی زاری کرمانجی خوارووی بەکارنەهێناوە.

_سەرچاوەکان/ کوردی:

_ حەمە خورشید، فوئاد(٢٠٠٨). زمانی کوردی و دیالێکتەکانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

_موکریانی، هەژار (٢٠٠٩). فەرهەنگی هەنبانە بۆرینە، چاپی شەشەم، چاپخانەی سروش، تەهران.

_خاڵ، شێخ محەمەدی (٢٠٠٥). فەرهەنگی خاڵ، چاپی دووەم، دەزگای ئاراس، هەولێر.

_بێدار، جمال حبیب الله (٢٠١٠). فەرهەنگی وشەنامە، چاپی یەکەم، ئەکادیمیای کوردی، هەولێر.

_گەردیگلانی، ئەمین (٢٠٠٩). فەرهەنگی ڕێژگە، چاپی یەکەم، چاپخانەی خانی، دهۆک.

_دەمیرهان، ئومێد (٢٠٠٧). فەرهەنگا دەستی، چاپی دووەم، بایەزید.

_جگەرسۆز، محەمەد ساڵح پێندرۆیی(٢٠٠٩)،فەرهەنگا کانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.

_ماکویی، علی پاک سرشت (٢٠١٢). فەرهەنگا کۆما کوردییا کورمانجی، چاپی یەکەم، تەهران.

_بدلیسی، میر شەرەفخان وهەژار موکریانی (٢٠٠٢)، شەرەفنامە، مێژووی ماڵە میرانی کوردستان، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڤیپا، سنە.

_شێخانی، عەبدولوەهاب (٢٠٠٩)، فەرهەنگی شێخانی، چاپی یەکەم، دەزگای موکریان، هەولێر.

_کاکەڕەش، ڕابەر سەیدمینە و هەمزە حوسێن حەمە، (٢٠٢٢)، ڕۆڵی شێوەزاری ناوچەی پشدەر لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردیدا، گۆڤاری زانستی زانکۆی گەرمیان، ژمارە ٩، گەرمیان.

_حەمید، ساکار ئەنوەر(2009)، وشەخواستن لە زمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر.

_عەللاف، پەروین عوسمان مستەفا(2009)، واتا و وەرگێران(لێکۆڵینەوەیەکی واتاسازییە)، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.

_بەسیر، کامیل حەسەن(1974)، زمانی عەرەبی و کێشەی زاراوەی کوردی، گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد، بەشی یەکەم، بەرگی یەکەم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا.

_زەنگەنە، مستەفا(2003)، پێناسەکانی وشە، گۆڤاری کاروان، ژمارە(169)، هەولێر.

_صدیق، فاروق عومەر(2011)، لەدایکبوونی وشە، چاپی یەکەم، چاپخانەی شڤان، سلێمانی.

_حاجی مارف، ئەورەحمانی(1975)، وشەی زمانی کوردی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا.

_عەبدولڕەحیم، عوسمان کەریم(2014)، وشەی زمانی کوردی و ڕێگاکانی دەوڵەمەندکردنی، نامەی ماستەر، سلێمانی.

_محەمەد، حاتەم ولیا(2019)، مۆرفۆلۆجی، چاپی یەکەم. هەولێر

_شوانی، ڕەفیق(1998)، کاریگەری بزوتنەوەی کورد و فراوانبوونی فەرهەنگی وشەی زمانی کوردی، گۆڤاری کاروان، ژمارە(127)، هەولێر.

_البصیر، کامل حسن(1979)، زاراوەی کوردی (لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندن)، چاپخانەی (زانکۆی سلێمانی).

_حاجی مارف، ئەورەحمانی(1977)، وشەڕۆنان لە زمانی کوردیدا، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا.

_تۆفیق، بەناز ڕەفیق(2008)، ڕێگە بنەڕەتییەکانی دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی کوردی لە دیالێکتی خوارووda، نامەی ماستەر، کۆلێژی زمان، زانکۆی بەغدا.

_عەبدوڵلا، هیوا مەولود(2016)، ئەنالۆژیای گۆدگۆڕینەوە لە زمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی.

_خۆشناو، شێروان حوسێن(2016)، تواناى مۆرفیمی بەند لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگ و ڕاپەڕاندنی ئەرکی سینتاکسی، دەزگای چاپ و پەخشی نارین_هەولێر.

_حوسێن، ڕێژنە مەعروف(2010)، ڕۆڵی شێوەزارەکۆمەڵایەتییەکان لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی کوردیدا، نامەی ماستەر، کۆلێجی زمان، زانکۆی سەلاحددین.

_ئەحمەد، نەرمین عومەر(2010)، بەبەرهەمی لە مۆرفۆلۆژیی کوردیدا، نامەی ماستەر، کۆلێجی زمان، زانکۆی سلێمانی.

سەرچاوەی نموونەکان:

_ تۆلستۆی(٢٠١٧)،خەڵک بەچی دەژی؟و:عەزیز گەردی، چاپی یەکەم، کتێبخانەی کامبریج، هەولێر.

_ تۆلستۆی(٢٠١٩). خوا و شەیتان، و:عەزیز گەردی، چاپی یەکەم، ناوەندی ئاوێر، هەولێر.

_دەروێشیان، عەلی ئەشرەف (٢٠١٩) چیرۆکێن ناو بەندیخانە، و: عەزیز گەردی، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.

_ سایغ، سلێمان (٢٠١٨). یەزداندوخت خانمی خانەدانی هەولێری، و: عەزیز گەردی، چاپی یەکەم، دەزگای تەفسیر، هەولێر.

_ کانیمال(٢٠٠٧). درەختی چل داستان، و: عەزیز گەردی،چاپی یەکەم، دەزگای سەردەم، سلێمانی.

_ کۆمۆڵێ نوسەر، عەزیز گەردی (٢٠١٢)، ئەفسانەی ئەفریقی، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.

_ ئەفسانە، عەزیز گەردی(٢٠١٥)، ئەفسانەی فیرعەونی، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.

_گریم، برایان(1979)، و: عەزیز گەردی، چیرۆکی بەرئاگردان، بەغداد، چاپخانەی الحوادث.

_ شالی، فیلیسیان(٢٠١٢)، ئەفسانەی ژاپۆنی، و: عەزیز گەردی،چاپی یەکەم ، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.

سەرچاوەی عەرەبی:

_ خلوصی، صفاء(1956)، فن الترجمة في ضؤ الدراسات المقارنة، وزاره التربيه والاعلام، بغداد.

سەرچاوەی ئینگلیزی:

_Gonsarova, Julia (2013), Neologisms in Modern English: study of word-formation processes. NARVA.
_Victoria, Fromkin(2003), Robert Rodman, Ninahyans, An introduction to Language. Seventh Edition.
Dictionary Illustrated Oxford dictionary. Oxford University Press and Dorling Kindersley Limited, 1998.
_Yule, George(2006) The study of language, third Edition, Cambridge University Press, New York, USA.
_Algeo, John(1991) Fifty Years among the Ne Word: A dictionary of Neologisms, Cambridge University Press.

الكلمات الأصلية النادرة من لهجات الكردية في تراجم (عزيز گردى)

ساكار انور حميد محمد
قسم اللغة الكوردية،كلية اللغات،جامعة صلاح الدين-
أربيل،أربيل،اقليم كوردستان،العراق
sakar.hameed@su.edu.krd

احمد زرار عزيز صالح
قسم اللغة الكوردية،كلية اللغات،جامعة صلاح الدين-
أربيل،أربيل،اقليم كوردستان،العراق
ahmadzrar48@gmail.com

ملخص:

إن استخدام الكلمات الأصلية النادرة في فن ترجمه الأساطير أمر في غاية الأهمية، لأن الأساطير عبارة عن قصص وتحتاج إلى اللغة الشعبية، أي أنها تحتاج إلى اللغة منطوقة، وليس اللغة معيارية، يحمل هذا البحث عنوان(الكلمات الأصلية النادرة من لهجات الكردية في تراجم (عزيز گردى)، كتاب (يزداندوخت، الأساطير اليابانية، الأساطير الفرعونية، الأساطير الأفريقية، الله والشيطان، شجرة الأربعين قصة، على ماذا يعيش الناس؟، قصة امام المدفأة) نموذجا، دراسة وصفية_ ميدانية. اللغة الكردية قوانينها الدستورية الخاصة بها ومعظم كلماتها هي كلمات أصلية وهى الأداة الرئيسية للغة الكردية. حاول گردى إستخدام اللغة الشعبية والكلمات الأصلية للهجات الكردية في ترجماته، وخاصة تلك النادرة والتى نادرا ماتستخدم فى الكلام، وكان هذا لحفظ الألفاظ من الكلام وإحيائها، يجب على قراء جميع اللهجات الكردية أن يفهموها، تتكون الدراسة من جزأين، الجزء الأول: النظرية (الكلمة، أنواع الكلمة من حيث الأستخدام، طرائق إثراء القاموس الكلمة اللغة الكردية).

الجزء الثانى:التطبيقة (الكلمة الاقليمية، اللهجات اللغة الكردية، الكلمة اللهجة الكرمانجية، الكلمة اللهجة سورانية و الكلمة اللهجة هورامية) والمصادر و ملخص البحث باللغتين العربية و الأنجليزية.

الكلمات المفتاحية: الكلمة النادرة، الكلمة الأصلية، لغة الكلام، اللهجة هورامية، الكلمة المولدة.

The Unique Genuine Words in Kurdish Dialects of Aziz Gardi’s Translations

Sakar Anwar Hameed Mohammed
Department of Kurdish Language, college of Languages, Salahaddin University-Erbil , Erbil, Kurdistan Region, Iraq
sakar.hameed@su.edu.krd

Ahmad Zrar Aziz Salih
Department of Kurdish Language, college of Languages, Salahaddin University-Erbil , Erbil, Kurdistan Region, Iraq
ahmadzrar48@gmail.com

Abstract

Using unique and genuine words in in the art of translating the legends is very important, because legends are tales and it needs a very simple language. This research entitled (The unique genuine words in Kurdish dialects of Aziz Gardi’s translations for instance books like (Yazdanduxt, Japanese Legend-Pharaoh’s legend -African legend-God and Satan - the forty epic tree what People live by what and before the fireplace story) is a field descriptive research.

Kurdish language has its own constitution and rules. Almost all the words are genuine and they are the main tool of Kurdish People language Gardi in his translations had tried to make use of Popular language and genuine words in Kurdish dialects especially the ones which are rare and used less in speaking and did so in order not to let the words die and to make sure all, the readers in different dialect will understand.

The research includes two sections. the first section is theory (word- types of words in using- ways of enriching lexical words in Kurdish Language the Second Section is Practical (regional word – Kurdish dialects - Northern Kurdish words Central Kurdish words and Hawrami words) with introduction – Conclusion reference and abstract in Kurdish Arabic and English Language.

Keywords: unique word, genuine word, speech language, hawrami’s dialect, neologism.